

Tetoválás

az ókori Egyiptomban ¹⁵

Győry Hedvig

Az

ókori egyiptomi kultúra egyik fontos jellemzője volt az esztétikum és a praktikum összekapcsolása. Jól mutatja ezt a *nofer* szó, melyet a „szép, jó, tökéletes, befejezett” jelentésekkel egyaránt használtak. Ha megnézzük az ókori egyiptomi ábrázolásokat, valóban jól megfogható a szépre való törekvés nemcsak a művészetben, de a hétköznapi élet tárgyain is. Az emberek sem hanyagolták el magukat, szépen felöltözve, még a szemüket is kifestve ábrázolták őket, a sírokban pedig bőségesen megtalálni az erre szolgáló, *meszdemet* néven ismert, kénes alapú szemfestéket tároló kicsi *kohl* edényeket. Elsősorban női múmiákon pedig tetoválás nyomait is kimutatták már. Felmerül a kérdés, vajon ez is a szépségideálhoz, a divathoz tartozott, amiért ma is sokan viselnek tetoválást, vagy más indokolta jelenlétét. A kérdés eldöntéséhez érdemes végigtekinteni a tetovált múmiákon.

Udzsat szemek és pávián majmok tetoválása egy Deir el-Medinában eltemetett nő nyakán (IFAO)

Tetoválás az ókori Egyiptomban

16

A múmiakutatás már a kezdetek kezdetén felfigyelt a teljes élethosszig tartó testfestés jelenségére, de csak csekély számú múmián tűnt fel, és keveset is foglalkoztak vele. Mivel úgy tűnt, hogy csak a nők viselték az ókori Egyiptomban, mégpedig jellemzően táncosok, zenészek hasát, combját díszítették ezek az ábrázolások, és a motívumok között Bész isten alakja is feltűnt, sokan úgy gondolták, hogy csak a szexuális szolgáltatókat végző személyek viselték ezeket. De az is felmerült, hogy

Te-
rápiás
céllal még ma is
készülnek tetoválások, To-
góban például ez általá-
nosan elterjedt alter-
natív gyógy mód.

nő-
gyógy-
gyógyászati be-
tegségek vagy
krónikus kismeden-
cei hashártyagyulladás
ellen szolgált védelemül.

A nyugati világban a polinéz és japán tetoválás hatására az 1970-es évektől ismét egyre népszerűbb lett a tetoválás, és ezért egyre inkább a régészek érdeklődé-

sének is a homlokterébe került. Így derült ki például, hogy a British Museumban, az egyiptomi kiállítás 64. termében majd száz éve, a látogatók milliói által megtekintett 18–21 éves férfi is tetovált jeleket visel a jobb felkarján. Mindezt többek között infravörös vizsgálatokkal sikerült kimutatni. Az elmosódott sötét foltokat a bőrön ugyan szabad szemmel is észre lehetett venni, de tényleges alakjukra csak az alapos vizsgálat után derült fény: két egymás alá rajzolt, a test felé néző, szarvakkal ábrázolt patást lehet kivenni. Feltehetően őstulokot és sörényes juhot örökítettek meg pontszűrűs technikával. A vizsgálatok alapján úgy tűnik, a sötét festéket a bőr alsó, irha rétegébe jutatták be. A tetoválás erős profilja

alapján szén alapú pigmentre gyanakodnak – ennek tudományos vizsgálata azonban még nem történt meg.

A kutatás a British Museum további hat, Gebeleinből származó múmiájára is kiterjedt. Ezek alapján biztosan megállapítható, hogy legalább még egy gebeleini személy viselt közülük tetoválást. Őt a „gebeleini nőnek” nevezik, és a jobb felkarján kívül neki a vállán és a hasán is felfedezhetők tetoválási nyomok.

Ez utóbbi mintázata a testhelyzet miatt kérdéses, a többi alakja egyértelmű: derékszögben behajló vonal a karon és négy S forma egymással párhuzamosan elhelyezve a vállon.

A férfiéhoz hasonlóan ezek jól látható helyen vannak, tehát meglétük még

az elhunytak életében mindenki számára nyilvánvaló volt. A pigment és a technika szintén egyezőnek tűnik. A tetovált motívumok

értelmezésében a férfi figurális ábrázolása egyértel-

műbbnek tűnik: ezen olyan állatok szerepelnek,

melyekhez hasonló motívumok az edé-

nyekbe vésett mesterjelek, az

elefántcsont faragványok,

sziklarajzok és a

paletták

min-

tái

kö-

zöt

tyak

tűnnek fel Kr.

e. 3400 és 3200

között. Tekintve, hogy

ez Egyiptomban még az

írott történelem előtti idő-

szak, csak következtetni tudunk

korabeli értelmezésükre. A bika az

erő, a férfiaság szimbóluma volt,

magát a fáraót is „erős bikának” ne-

vezték később, az állat a korabeli

palettákon is a győztes pózában je-

lenik meg, így valamiféle erő vagy

hatalom jutott rajta keresztül kife-

jezésre. Tekintve, hogy az igen rit-

kán ábrázolt gyapjas juh később a

sivatagi jelenetek eleme, kérdéses,

hogy milyen szimbolikus jelentést

Gebelein A (British Museum)

Gebelein A (British Museum)

hordozhatott ekkoriban. Feltehetően valamilyen tulajdonsága miatt választották ki: rendkívül fürge, ügyesen elmenekül üldözője elől, minden testrésze felhasználható...

A két állat kicsit egymásba csúszik, és a vonalak telítettségének a különbsége alapján feltételezhető, hogy különböző időben kerültek az ifjú karjára – esetleg valamilyen hősi tett emlékeként. A vizsgálatot végző csapat feltételezése szerint ugyanis harci erényekre utalhatnak. Az ország-egyesítés korszakában járunk, amikor a Nílus-völgy különböző csoportjai gyakran kerültek egymással összetűzésbe, tehát a harci erények igen nagy becsben álltak, másrészt a férfi hátán megfigyelhető

Gebelein A
– karján a
tetoválás fehér
karikával jelezve

gált. Minthogy folyamatosan szükség volt rá, a nő ezt a rítust rendszeresen végezte. Párhuzamot azonban csak jóval későbbi időből lehet hozni: egy ramesszida kori (Kr. e. 1186–1069) nő jobb karján szisztrumnyelet [a szisztrum egy egyiptomi csörgő hangszer – a szerk.] ábrázoló tetoválást találtak. Elhelyezése alapján mozgás közben úgy nézhetett ki, mintha folyamatosan rázná a hangszert. A gebeleini nő vállán található mintázathoz hasonló együttes szintén előfordul a vázajeleneteken, önállóan elhelyezve a térben. Értelmezésére több kísérletet is tettek; egyelőre annyi tűnik bizonyosnak, hogy a rituális cselekmény valamilyen vonatkozását emeli ki, ám kérdéses, ez mennyire volt specifikus.

Hadifoglyok sora Medinet Habuban, a tengeri népek csatája után

szúrta sebiskönynyen megmagyarázható valamilyen csatával.

A női múmia képei nehezebben értelmezhetőek, de itt is segítségül hívhatók az edényekre festett jelenetek. Leginkább korai (Nagada kultúra középső szakaszának a 2. fele) festett jelenetekben találkozni velük: a meghajló bot vagy pálca mindig használat közben, valakinek a kezében látható, függőleges helyzetben. Hatalmi szimbólumnak, bumerángthoz hasonlóan működő dobópálcának vagy éppen csattogtatónak is értelmezik. Annyi biztosnak tűnik, hogy valamilyen rítushoz kötődik. Ezért is feltételezik a vizsgálatot végző kutatók, hogy a jobb karra tetovált minta egy tényleges eszköz jelzésére szol-

A testminták így közvetíthetik a hétköznapi egy megszokott jelenséget, ami markánsan eltér a fáraók korában a núbiai testdíszítés szigorúan geometrikus pont-vonal technikás mintázatától, de készülhettek egyes darabok speciális céllal is, az adott körülményekhez illő alkalmi festéssel. A test tartós és ideiglenes festése tehát számításba vehető velük kapcsolatban. Sírokban és településen egyaránt gyakori lelet a festékek előállítására szolgáló paletta és őrlőkő, de malachit-, galenit- és okkermaradványok is bőségesen fellelhetők, és testfestésre történő széleskörű felhasználásuk lehetőségének semmi sem mond ellent. A festékek tetoválásra történő felhasználása is biztosnak tekinthető a már említett múmiák és talán néhány eszköz alapján is.

Részlet a Deir el-Medinában élt nő kartetoválásából

Utátszat szeméttábrázoló tetoválás egyiptomi falafestményen

A leletek ismeretében feltételezzük, hogy mivel a tetoválás ekkoriban jól látható helyen helyezkedett el, társadalmi helyzetet, kiemelkedő tetteket, rítusokon való részvételt, különleges mágikus/vallási ismereteket jelzett, vagy védelmet biztosított, és a testre tetovált elemek a nemekhez igazodtak. Alkalmazásukra feltehetően speciális körülmények között került sor, és erre szakosodott személyek végezték.

Kora dinasztikus kor és Óbirodalom

Jelen ismereteink alapján nem tudunk a tetoválás alkalmazására ebből az időszakból konkrét példát találni, viszont a Kafr Hassan Dawoodban feltárt 1. dinasztiai temető 1027. számú sírja egy öt darabos réz áregyüttest szolgáltatott. Bár maga a sír bolygatott volt, a zsugorított helyzetben eltemetett nő csontváza bolygatatlan

maradt. Két finom kerámiát és kőgyöngyöket találtak mellette, valamint öt darab 7,5 cm hosszú rézrudacska és négy kovakő pengét. Legalább három rudat körbetekertek és összekötötték. A rudacska száma, alakja, kontextusa alapján felmerült, hogy tetoválóeszközök voltak.

Sir Flinders Petrie, a világhírű angol régész az abüdoszi királyi temetőben fanyélbe erősített mikrolit tűkészletet talált, amiről néprajzi párhuzamok alapján szintén feltételezte, hogy tetoválóeszköz volt. A festékanyagot ilyen eszközökkel a szűrés után dörzsölik be a bőrbe. De a korszak más sírjaiban is gyakran kerülnek elő árák, pigmentmaradványok és olyan eszközök, amik a tetoválás előkészítésére szolgálhattak. A rézből és csontból készült árák kifejezetten jellemzők a kortárs núbiai A-csoport női temetkezéseire is. Kísérleti régészeti kutatások bizonyítják, hogy a megfelelően polírozott csontárák éppen olyan hatékonyak, mint a fémek. Az ár női sírokban való széleskörű elterjedését figyelembe véve elképzelhető, hogy a tetoválás jóval gyakoribb volt, mint az embertani anyag alapján ma látjuk, és az sem kizárt, hogy kezdetben még férfiak esetében is alkalmazták, hiszen a Nagada-kultúra és a fáraókorai kultúra szervesen összefonódik.

Felmerült az is, hogy az 1–2. dinasztia korából származó elefántcsont táblácskákon néha látható álló és térdelő ember jelenete nem egy általánosan feltételezett emberáldozatot örökít meg, hanem az alattvaló megjelölését jelezni, ami

a testfestés valamilyen formája lenne. Mivel azonban a korabeli embertani anyagban eddig még nem publikáltak se férfi, se női tetoválást, mindez csak következtetés. Később viszont egyértelműen tetováltak, de ismereteink szerint csak a nőknél, így nagyon valószínű a szokás csak női nemhez kötött továbbélése. Egyelőre még rejtély, mi okozta a tetoválás kiszorulását a férfiak életéből.

Középbirodalom

Talán a legismertebb tetovált személy az ókori Egyiptomból a Deir el-Bahariban eltemetett Amunet. Az országot újraegyesítő Mentuhotep fáraó udvarában élt, a „királyi ékszer” címet viselte, és Hathor papnője volt. Sírjában fakoporsóba helyezve találták meg 1891-ben. Múmiáját a Kairói Múzeumba szállították. A gyöngyláncok mellett menattal ellátott nyakláncot, több gyűrűt és karkötőket is viselt a múmiapólya alatt. Bal vállán és a mellén két pontsoros, jobb alkarján kb. 9 soros tetoválással látták el. Mivel a bal oldalán fekszik, kérdéses, hogy a bal karját is díszítették-e. Törzsének a tetoválása viszont jól látható: a köldök fölött többsoros pont-vonalat négyzetbe rendeztek, és felette egy keskenyebb téglalapformát alakítottak ki. A köldök alatt ugyanígy hatsoros ív halad át a hasán a medencénél, és további vonalak az ágyék felett, majd ezek végpontjaiban futnak össze hatalmas száj képzetét keltve. Végül a jobb combján több rombusz alakú minta együttese

látható. Mindezek a pontok és vonalak sötétkék színűek. Az ágyéknál 3 egymással párhuzamosan futó, vízszintes vonal egészíti ki az együttest. A sírból származó és magát Amunetet ábrázoló domborművön azonban a tetoválásnak nincs nyoma.

Szintén a Mentuhotep-templom körzetében a 23. és 26. aknából került elő két egymással szinte azonosan tetovált női múmia a Metropolitan Museum 1923-as ásatásán. Egyikükről egy felvételt is publikáltak. Mellükön, hasukon, karjukon, lábukon és lábfejükön hálóra emlékeztető, rombuszokból álló, pontozott sötétkék minta fut keresztül. Az ágyék felett egyes vonal domborodott ki, aminek vizsgálatakor megállapították, hogy szándékosan létrehozott, csak a bőrt érintő vágással kialakított hegesedésről van szó. A bőrmintázat alapján feltételezik, hogy a szerelem és anyaság védelmező istennőjének, Hathornak a táncosnői voltak, és különböző életszakaszokban, folyamatosan bővülő mértékben került a tetoválás a testükre.

A sötétkék festékanyag a kortárs núbiai C-csoport múmiáin is megfigyelhető, de ott az arcot és a kezet is tetoválták, így felmerült, hogy az itt talált múmiák tartós testfestése kapcsolatban állhat a núbiai C-csoport szokásával, és egy, a Mentuhotep udvarában kialakult divatot tükröz.

A hangsúlyos hasi díszítés és a Hathor-papnői funkció alapján feltételezik, hogy a tetoválások – a núbiai szokáshoz hasonlóan – a fiziológiai változásokkal, termékenységgel, szexu-

ban, vagy férfi és női sírokban kerültek elő. Ez utóbbi helyen a túlvilági újjászületéssel hozzák őket kapcsolatba.

A figurák karjukon, combjukon és hasukon gyakran viselnek rombuszmintát, akár egész hálóvá alakítva, és előfordul a vízszintes vonal is az ágyék felett. Az íjász Neferhotep sírjában talált figura díszítése pontosan idézi a két névtelen Deir el-Baharban talált múmia mintázatát. A háromszögek és rombuszok, illetve a háló jelentésével kapcsolatban feltételezik, hogy a démonok elhárítására szolgáltak, és különösen a szemmelverés elleni védekezésre tartották hasznosnak, de szimbolikájában az erotika is szerepet kapott.

Emellett a csoport mellett Tell Edfuban is találtak hasonló formájú agyagszobrocskákat, ahol az altesten benyomkodott pontok és vonalak övet vagy tetoválást egyaránt jelölhetnek. Bár ezek eltérő mintájúak, szintén az erotika körébe sorolhatók.

Újbirodalom

Az Újbirodalom korában a geometrikus minták mintha háttérbe szorultak volna. Nemrégiben fedezték fel a Deir el-Medinában eltemetett személyek vizsgálata során, hogy az egyik nő testén több mint 30 tetovált mintát viselt, amit feltételezően több részletben vittek fel rá. Bár nem minden mintát sikerült még azonosítani, hiszen az élő bőrön kialakított

Természetesen mumifikálódott núbiai keresztény nő tetoválása (Kr. u. 700 k.)

alítással állhattak kapcsolatban. Ezt megerősíteni látszik egy láb nélkül ábrázolt fajansz női szoborcsoport is. Ezeknek a termékenységszobroknak a többsége a Hathorra jellemző hosszú frizurával tűnik fel, és csupasz testükre az anatómiai és egyéb részleteket fekete színnel festették fel. A többség Thébából származik, és házi oltár környékén találták, ahol feltételezik, hogy a család továbbélésével állnak kapcsolat-

E g y
Nagada II.
korra keltezett, 40–50
év körüli hierakonpoliszi asszony sírjában különleges eszközkészletet találtak a könyökénél elhelyezett kosárában:
madár formájú paletta, lekerekített kavicsok, galenit, okker, függők, emberamulett, elefántcsont fésű, 3 finoman megmunkált kovakő penge, öt birka- és disznólábközépcsontról készült ár, vászonba tekert elszenesedett anyag, bőrbugyor gyanta és növényi maradványok masszájával és illatos faforgácsok (ciprus vagy boróka), gumók megtermések. Legutóbb felvetődött, hogy tetoválóeszközlől lehet szó. Ha sikerül ezt igazolni, akkor a tetoválás szélesebb körű, specializált személyek által történő alkalmazását feltételezhetjük, akik talán – ehhez a gyógyító asszonyhoz hasonlóan – viszonylagos jólétben, megbecsülésben éltek.

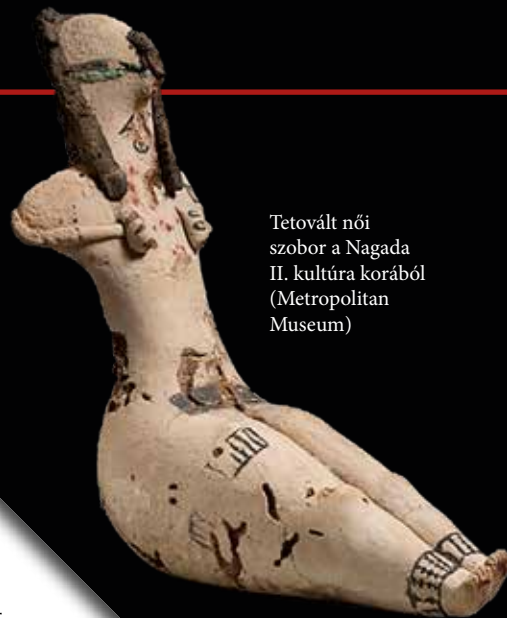
kép a mumifikálás során eltorzult a bőr ráncosodása következtében, de így is megállapítható, hogy az egyiptomi mitológia alapján értelmezhetők. Többségük Hathorhoz köthető, mint például a két szembenéző Hathor-tehén, a lótuszvirág, vagy más istennőkhöz, mint az ureusz kígyó, de akad köztük általános védőamulett képe is, mint az udzsat szem ábrázolásai, melyeket a torok előtti bőrrétegen pávián majmok között rajzoltak meg, a vállakon pedig a *nofer*

A 12. dinasztia korára tehető egy bronzkészlet, melyet Flinders Petrie 1880-ban Gurobban talált. Minthogy kozmetikai eszközökkel együtt került elő, és formája a görög-római kori túskeeltávolító készletekhez hasonló, Petrie feltételezte, hogy ezt is arra használták. A 7 árjellegű, de lapos bronz hossza 3,4-5,1 cm között mozog. Közülük 4 önállóan, 3 összekötözve maradt meg. A szabadon álló darabok hegyét hajtogatással alakították ki, a többinél a készítés mikéntje a korrodált állapot miatt nem megállapítható. Újabb kutatásai alapján felmerült, hogy tetoválásra szolgáltak. Nem üregesek, így tinta felvitelére csak mártogatással alkalmasak, hasonlóan az 1920-as években alkalmazott egyiptomi módszerhez.

jelek kíséretében. Az erőteljes vallási-mitológiai háttérrel rendelkező motívum védő, segítő jellegét mi sem fejezi jobban ki, minthogy a „védelemnek” és az isteni segítséget létrehozó „áldozatnak” a neve is lehetett az udzsat. A gyógyító mágia szintén gyakorta élt képével, sőt magának az „amulett” szónak a kifejezésére is használták. A jel testre tetoválása éppen ezért

általános védelmet jelentett mindenféle gonosz erővel szemben. Minthogy a tetoválások a karon, vállon, nyakon vannak, bárki számára jól látható helyen, viselőjük kiemelt, rendszeres kultikus szerepét hangsúlyozzák. Felfedezése után infravörös lámpás vizsgálatokkal további 3 tetovált múmiát találtak a Deir el-Medinában előkerült múmiák között, de a kutatás még nem ért véget.

Tetovált női szobor a Nagada II. kultúra korából (Metropolitan Museum)

A 18. dinasztia végétől a 20. dinasztíával záródó időszakból származó festményeken, jeleneteken gyakran látni Bész-alakkal ábrázolt zenészeket. Az ő tevékenységük is Hathor istennőhöz kötődött, így testdíszítésük is a kultusz követelményeinek megfelelően alakult. A szobrok között is feltűnik a combra festett Bész-alak, ami elhelyezkedését tekintve nyilvánvalóan festett figura volt. Minthogy Bész alakja a Kr. e. 4. századi Nubiában tetoválás formájában múmián is megtalálható, feltételezik, hogy itt is tartós testfestés, tehát tetoválás látható, a többi ilyen díszítésű alkotáshoz hasonlóan. Ez azonban nem feltétlenül volt így, hiszen az egyiptomi történelem során számos változás tanúi lehetünk, így itt is bekövetkezhetett változás, és nem kizárt, hogy az Újbirodalom korában még időszakos testfestésről volt szó, illetve mindkét lehetőség egymással párhuzamosan fennállt.

Bész isten a zene és mulatás pártfogója volt, ezért sokáig úgy gondolták, hogy ábrázolása a szexuális élettel hozható kapcsolatba oly módon, hogy a nemi betegségekkel szemben védett. Az utóbbi idők kutatásában viszont előtérbe került az isten szüléssel kapcsolatos védőfunkciója, hiszen a korábban már a helyén feltűnő Toerisszel együtt a szülés és az újszülöttek megsegítése is az ő feladatkörei közé tartozott. Ezt az irányt erősítik a házi oltárokon feltűnő Bész- és Toerisz-jelenetek is.

Későkor

A késői korból ismét kevés ismeretünk van. Hérodotosz a perzsa háborúkról írt könyvének egyiptomi fejezetében a Nílus kanoposzi torkolatánál elhelyezkedő Hérakleion (Honszu-szentély) kapcsán írja, hogy ha az uruktól elszőkött rabszolgák itt szent jeleket (*sztigmata*) rajzoltak a testükre, így menedéket kaptak egész életükre. Minthogy ez a rajz élethosszig tartó *asylum* jogot biztosított, ennek jele is tartósan meg kellett maradjon, és mindenki számára jól látható helyen. Ennek alapján tetoválásra lehet következtetni, talán a fejen vagy a kézen. Az előbbit valószínűsítené inkább, hogy a fejen hosszabb ideig fennmaradó festést meg lehet találni az Újbirodalom korában a hadifoglyok megjelölésére például Medinet Habuban, III. Ramszesz fáraó korában.

Ugyanakkor billogozás nyomára is akadtak – legalábbis van, aki az újbirodalmi szobrok testén vagy vállán megjelenített karthusokat így értelmezi. A csukló és kéz tetoválásának a szokását átvehették délről is a 25., núbiai dinasztia uralma idején, mivel ott ez kimutathatóan élő gyakorlat volt, de az óbabiloni területről is, ahol a rabszolgák kezére vagy csuklójára a tulajdonos nevét tetoválták, esetleg a perzsa kultúrából, ahol büntetésként gyakori volt a kezek és arcok tetoválása, és a rabszolgákat is ezzel bélyegezték meg. Szíria térségében az istenek szolgálatában álló személyzet megjelölésére szolgált. Minthogy a perzsa kori Egyiptomban ezt ősi szokásként tartották számon, a korábbi lehetőségek valamelyike tűnik valószínűnek. A kérdés azonban még tisztázásra szorul.

Ptolemaiosz és a római kor

Jellegükben újak az akhmimi temető múmiáinak tetoválásai, melyekről Maspero ad hírt: az állon és az orr oldalán voltak tetoválva. Ez a fajta tartós testfestés a déli núbiai államból ismert, ezért feltehetően egy núbiai szokás átvételéről tanúskodik. A csukló és kéz tetoválása a már korábban kialakult – esetleg csak szórványosan alkalmazott gyakorlat továbbélése lehet.

Mivel a hellenisztikus és római világ szerves részét alkotta ekkoriban Egyiptom, így az antik auktoroknál olvasható gyakorlat Egyiptomban is érvényes volt. Elterjedt volt ekkoriban a szökött/engedetlen rabszolgák és a bűnözőkké nyilvánított személyek tetoválása a fejen – Constantinus rendeletétől kezdve pedig a kézen. A hellenisztikus korban a hadifoglyok esetében is ez történt. A megkülönböztető jellegű tetoválás szintén jellemző volt a késő római katonák között, akiket a forrásaink alapján nagy mennyiségben telepítettek le Fajúm-oázis területén.

A tetoválás núbiai területen az ottani hagyományoknak megfelelően folytatódott, míg Egyiptom multikulturális környezetében a helyi és a görög–római forma keveredett. A kopotknál szokásos tetoválás ennek a kultuszgyakorlatnak a folytatásaként értelmezhető, és mintázatában is a görög–római hagyományt követi.

Sokáig vitatott volt a tetoválás kezdeteinek ideje, az újabb vizsgálatok alapján azonban nyilvánvalóvá vált, hogy az egyiptomi történelem folyamán az őskortól a római korig egyaránt alkalmazták. Elterjedtségének a mértéke azonban változó lehetett. A fennmaradt múmiák ilyen téren még alapos vizsgálatra szorulnak – a bőr elszíneződése miatt ugyanis a tetoválás gyakran nehezen azonosítható az egyébként is sötét bőrű egyiptomiakon. A Gebelein A férfi esetében is infravörös technikára volt szükség a helyzet tisztázására.

Minthogy a tetoválás visszafordíthatatlan nyomot hagy a testen, alkalmazása egész életre szóló következményekkel jár. Helyétől függően bárki számára látható jelként szolgál, vagy egy bizonyos kör számára látható, vagyis egy kisebb közösség számára van jelentősége, vagy meghatározott cselekmény közben. Így értelmezése az adott kultúrán belül lehetséges. Az ókori Egyiptomban a díszítő és azonosító funkció mellett erősen védelmező szerepet is magában foglalt. Úgy tűnik kezdetben nők és férfiak egyaránt alkalmazták, a fáraók korában viszont kifejezetten a nőknek volt rá szükségük. Az okokra írásos források hiányában csak a fennmaradt tárgyi és képi anyag vizsgálatával, illetve néprajzi/antropológiai párhuzamok alapján tudunk következtetni. Bár nyilván voltak egyedi esetek, az általános használat feltárására ezek összessége nyújt alapot.

Újbírodalmi fajansztál, lantjátékos combján tetovált Bész-alakkal (Rijksmuseum van Oudheden)

Összegzés

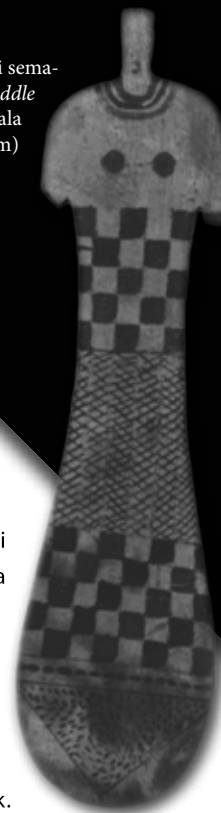
A tetoválást az ókori Egyiptomban alapvetően pontos technikával végezték, egyszerre többnyire páratlan számú hegyes tű összeerősítésével létrehozott eszközzel, melyek lehetnek kifejezetten erre a célra készített vagy másodlagosan hasznosított árák vagy tűk, sőt növényi (pl. tövis) vagy állati részek (pl. csont vagy halszálka) is, melyek nem feltétlenül maradtak fenn.

Bár a vizsgálatok még erősen hiányosak ezen a téren, úgy tűnik, hogy olajjal kevert hamut használtak pigmentként, amit a bőr irha rétegébe juttattak a tetováló tűkkel vagy a szúrást követő bedörzsöléssel. Néprajzi párhuzamok, illetve egy leletegyüttes alapján feltételezhető, hogy utána a bőrt gyógynövényes készítménnyel kezelték.

Az őskortól feltűnő stilizált és/vagy geometrikus minták sokféle irányt szabhatnak. Mivel a motívumok különféle tárgyakon egyaránt jelen vannak, nem kifejezetten erre a célra hozták őket létre, hanem egy általánosan elfogadott szimbólumrendszer részeként alkalmazták. Néprajzi párhuzamok alapján a múmiákon talált tetovált minták beavatási rítusok emlékeként értelmezhetők, vagy az élet során védelmet nyújtó jelekként, törzsi vagy társadalmi megkülönböztető jelekként, de akár gyógyító kezelés nyomaként is. A szobrokon, festményeken látott jeleknél a felfestett elemek eredete különböző lehetett, hiszen azonos módon jelezheték az anatómiai elemeket, a viseleti tárgyakat, az időszakos festést avagy a tetoválást, de a bőr hegesedéses mintázását is.

Középbirodalmi sematikus nőalak (*paddle doll*) hátoldala Toerisz rajzával (Brooklyn Museum)

Középbirodalmi sematikus nőalak (*paddle doll*) előoldala (Brooklyn Museum)

A tetovált minta elhelyezkedése és a viselő személyének, társadalmi helyének és szerepének az ismerete is sokat elárulhat a tetoválás funkciójáról. Így vált a kutatók számára egyértelművé például, hogy Hathor papnője, a királyi elithez tartozó thébai Amunet tetoválásai egy szűk kör termékenységi rítusaihoz kapcsolódnak, és nem a kezdeti időben feltételezett általános prostitúció jelei.

A figurális ábrázolások még egyértelműbbé teszik a célt. Jó példák erre a stilizált jelek mellett az Újbirodalom korában a combon és hason különösen a termékenységi rítusok során a táncoló Hathor-papnők, és a szülő nők, kismamák esetében gyakorivá vált Bész-figurás ábrázolások. Az isten jelenlétével védelmet biztosított a test ekkor megnyitott

nyílásán behatolni akaró gonosz lények ellen, akik mindenféle bajt és betegséget terjesztettek – ezek pedig különösen veszélyeztették a szülő nőket és újszülötteket. Felmerült egyes esetekben ezek tartós, de nem élethosszig tartó jelenlétének lehetősége, ami az alkalomhoz kötött testfestés lehetőségét is felveti, ahogy a foglyok megjelölésénél is feltételezhető időszakos testfestés. Általános jellegű, élethosszig tartó védelmet nyújtott viszont több alakos ábrázolás, köztük az udzsat szem, illetve az általánosan használt háromszög- és rombuszminták is ebbe a körbe tartoznak. A praktikus, a felismerést segítő funkció is kimutatható, ami társadalmi helyzetet jelez. Ez a lehetőség először az óskori egyiptomi emlékeken merül fel, majd úgy tűnik más módon folytatódott, és a templomi szolgálatra elkötelezett, menedéket kereső személyek megjelöléseként tért vissza a kései korban. Megbélyegző jellege miatt a tár-

sadalom alsó rétegeiben vált gyakoribbá. Megkülönböztető funkciót töltött be a katonaságnál is. A Ptolemaiosz-korban Felső-Egyiptomban megfigyelhető a kéz és arc korábban nem gyakorolt tetoválása, ami viszont a núbiai meroé kultúra hatásának tűnik, ahol a szabványos mintakincs mellett elszórt pontok és vonások is előfordulnak vélhetően gyógyító céllal.

A megkülönböztető és gyógyító jelleget őrizték meg a kereszténnyé vált egyiptomiak, akik a kereszt jele mellett számos vallási képet is tetováltak testükre – Jeruzsálemben a zarándokok ma is egy kopt családot láthatnak meg ezzel a céllal.

Női termékenységszobor a Középbirodalom korából (Berlini Egyiptomi Múzeum)